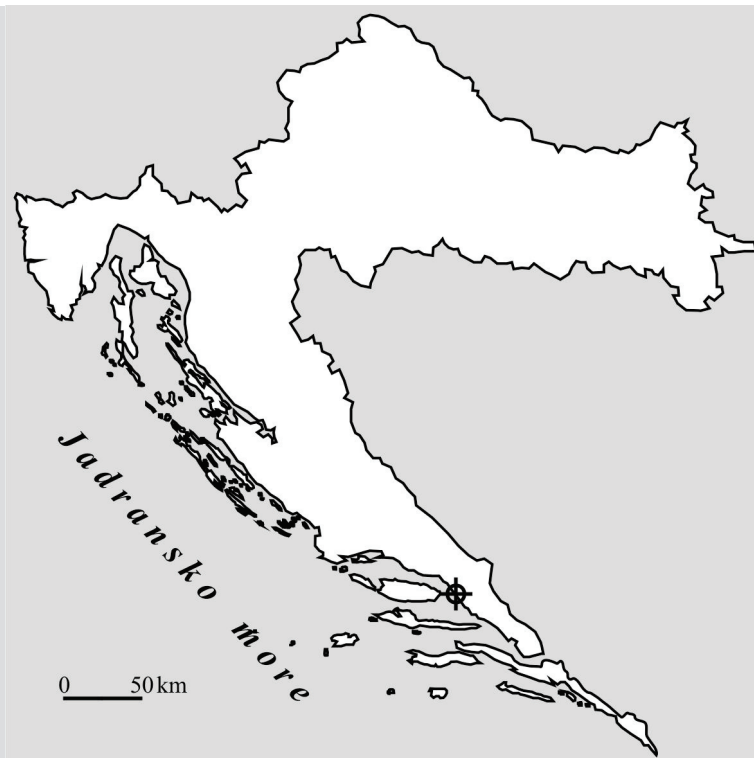

ŠPILJA BUBNJAVAČA IZNAD MAKARSKE— NEOLITIČKO I ENEOLITIČKO NALAZIŠTE

PIŠE: Marinko Tomasović, dipl. arheolog
Gradski muzej
Makarska

Izvadak

Autor je članka 1999. g. prilikom obilaska špilje Bubnjavača na prostoru sela Veliko Brdo sjeverno od Makarske lokalitet prepoznao kao arheološko nalazište. Unutar izbačene zemlje prilikom prijašnjih raskopavanja špilje pronašao je veću količinu ulomaka keramičkog posuđa. Ulomci dobrim dijelom pripadaju neolitičkom posuđu, dok manji dio ima karakteristike eneolitičke keramike. Takva vremenska postavka nije upitna, unatoč što je riječ o površinskim nalazima, ali nije pouzdan kontinuitet naseljavanja u špilji tijekom mlađih razdoblja prapovijesti.

Ključne riječi

Bubnjavača, neolitička keramika, ukrašavanje, eneolitička keramika

Špilja Bubnjavača se nalazi na prostoru sela Veliko Brdo uz sjeverni rub današnje Makarske. Položaj joj je na istočnom rubnom dijelu velikog kamenog grebena ispod kojega je korito potoka Vepric. Velikim ulazom, promjera oko 4 m, orijentirana je prema sjeveroistoku, odnosno u smjeru zaseoka Baškovića. Stoga ju nije moguće zapaziti kada se do nje uspinjemo s južne strane, krećući se samim koritom potoka. Jedinu orijentaciju predstavlja masivna stjenovita barijera niz koju potok pada, od koje se treba, 50-ak m nalijevo kroz borovu šumu, uspinjati do pećine. Ovako skrivena bez mogućnosti pogleda na njen ulaz, niti kada se stoji svega nekoliko metara ispod nje, špilja je skrovito zaklonište s tri dvorane, ukupne dužine 40 m, kojemu se otvor zamjećuje tek s udaljenih litica sučelice njoj. Ulazna je dvorana najveća, dugačka 13 m, a široka najviše 4 m, postepeno se sužavajući prema kraju. Od druge, neznatno kraće (11m) i ujednačeno uže (2,5 m) dvorane,

dijeli je uzak otvor kroz kojega se tek ležeći može provlačiti. Treća dvorana je najveća. Podijeljena je u dvije etaže ukupne dužine 16 m, te širine 3-4 m.

Arheološke tragove u špilji Bubnjavača, autor je ovog članka zamijetio tijekom njezinog obilaska u proljeće 1999. g. Sve do tada, odnosno objave nalaza triju ulomaka keramike karakterističnih za mlađu, hvarsku fazu neolitika (Tomasović, 2002.), Bubnjavača nije sagledavana kao arheološki lokalitet.¹ Špilja je bila poznata tek lokalnom stanovništvu i makarskim speleolozima, koji su je mjestimice raskopavali, u potrazi za prostorijama, odnosno proširivajući postojeće otvore u njoj.² Sam po sebi izostanak usmenog spomena o takvim nalazima i nije iznenađujući, posebice u pogledu okvira djelatnosti lokalnih entuzijasta bez nazočnosti stručnjaka, paleontologa ili arheologa. Svejedno, neprepoznavanje arheološke komponente bilo je u očitom nesuglasju sa stvarnom činjenicom nespomenute keramike, čiji su mnogobrojni

ulomci dospjeli na površinu zajedno s izbačenom zemljom i kamenjem.

Kroz ulazni otvor špilje osvijetljena je samo ulazna dvorana, iz koje prema ulazu u unutrašnjost potječu pronađeni ulomci, nerijetko ornamentalno i tipološki vrlo signifikantnog keramičkog posuđa. Oblicima su zastupljeni pojedini karakteristični tipovi za ranu fazu neolitika, dublji jajoliki lonac te poluloptasta zdjela. Keramika je solidno, ponegdje i izvrsno pečena, a u primjesi su obilato korišteni kamenčići i pljevlja. Različitih je tonova smeđe boje, od crvenkasto smeđe do mrkije. Na ulomku ruba poluloptaste zdjele vidljivi su ostaci crvene boje koja se otire, nanoseni na svjetlosmeđu podlogu keramike. Inače, većina ulomaka izvana je prevučena smeđom, relativno postojanom prevlakom.

U tipološkom pogledu raznovrsnije je zastupljena kasneolitička keramika, u prosjeku gledajući dosta kvalitetnije izrade. Takva je dublja zdjela postupnog

bikonitetom oblika s ostacima tamnog oslikavanja na smeđoj podlozi, sačuvanom tek u horizontalnim tragovima. I ovdje je prisutan oblik loptaste zdjele, kao i druge varijacije sličnih dubljih posuda. Grublje posuđe mahom pripada loncima, uzdignutog ramena ili jajolikog oblika.

Uglavnom je u relativno pročišćenoj primjesi korišten i usitnjeni kristalni vapnenac. Keramika je izvana zagasitijih tonova, inače i bolje zaglačana.

Kulturna i vremenska pripadnost ulomaka keramičkog posuđa iz Bubnjavače posebno je raspoznatljiva u pogledu ukrašavanja.

Ulomci keramike ranog neolitika ili impresso kulturne skupine (približno od 6000.- 4500. g. pr. Kr.) ukrašeni su tehnikama utiskivanja rubovim nazubljenih i nenazubljenih školjaka, odnosno nekim oštrim predmetom, vjerojatno uz pomoć kosti ili kremenca, te urezivanja i žigosanja. Analogije za ovakvo ukrašavanje ne zahtijevaju nikakvih dodatnih objašnjenja i opća su pojava na jadranskom pojasu (Batović 1979). Ipak, karakter površinski nađenih impresso ulomaka u Bubnjavači ne dozvoljavaju iznošenje nekakvih čvršćih i određenijih ocjena u pogledu stupnja starijeg neolitika kojemu ova keramika pripada. Donekle je opravdano pretpostaviti postojanje početnog, I. stupnja impresso keramike, u primjercima s grubim ubadanjima oštrih predmeta u

Sl.1.:Ulomak impresso keramike iz špilje Bubnjavače s ukrasom izvedenim u tehnici utiskivanja

foto: Zlatko Sunko

glinu prije pečenja posude. Veću pozornost zahtjeva stjenka veće posude ukrašena u kombinaciji tehnika utiskivanja, ubadanja i urezivanja, čime je stvoren iznimno bogat, ponešto prenatrpan, ornamentalni izraz. Ponajviše je urezivanje zakošenih paralelnih crta pridonijelo izvornosti takvog ukrasa, kojemu u cijelosti izgleda nije moguće naći analogije, premda su korišteni svi poznati

ukrasni uzorci prilikom komponiranja cjeline. Sama kvaliteta izrade keramike, a osobito premazivanje stijenki radi prekrivanja nečistoće, upućuje na II. stupanj starijeg neolitika ili impresso kulture (Batović 1979, 505). Možda se to može reći i za veći ulomak ornamentiran slobodno nanesenim plitkim crtama u tehnici urezivanja s rijetkom analogijom u kasnije datiranoj srednjeneolitičkoj keramici iz Crvene Stijene (Republika Crna Gora; Benac 1957, 27, T. IV/5-6; T. XII/1.). Pojavu ovakvog ukrašavanja valja sagledati kao slobodno kreativno opredjeljenje pri izboru "metličastog" ukrasa, zadržano u dužem razdoblju.

Ulomak zdjele s ukrasom nastalim utiskivanjem nekog neravnog predmeta ima sačuvane ostatke crvene boje koja se otire, čime upućuje na III. stupanj starijeg neolitika (Batović 1979, 509).

Među ulomcima iz Bubnjavače podjednako je prepoznatljiva i keramika kasnog neolitika ili hvarsko-lisičićke kulture (približno od 4000. – 3300. g. pr. Kr.). Premda se više prepoznaje putem tipoloških karakteristika i ulomcima zaglačanih do sjaja, primjerak s urezanim zakošenim paralelnim crtama dovoljno je signifikantan za izraz hvarsko-lisičićke kulturne skupine kasnog neolitika. Nešto manje su karakteristični oblici ukrašeni prstom po obodu kakvi su primjerci također nađeni u Bubnjavači. Drugdje je ovakav način ukrašavanja pouzdano opredijeljen u kasni neolitik (Marović 1979., sl. 2/3).

Dva primjerka keramike pouzdano upućuju na obitavanje u špilji Bubnjavača i tijekom

Sl.2.:Ulomak impresso keramike iz špilje Bubnjavače s ukrasom izvedenim u tehnici urezivanja, utiskivanja i ubadanja

foto: Zlatko Sunko

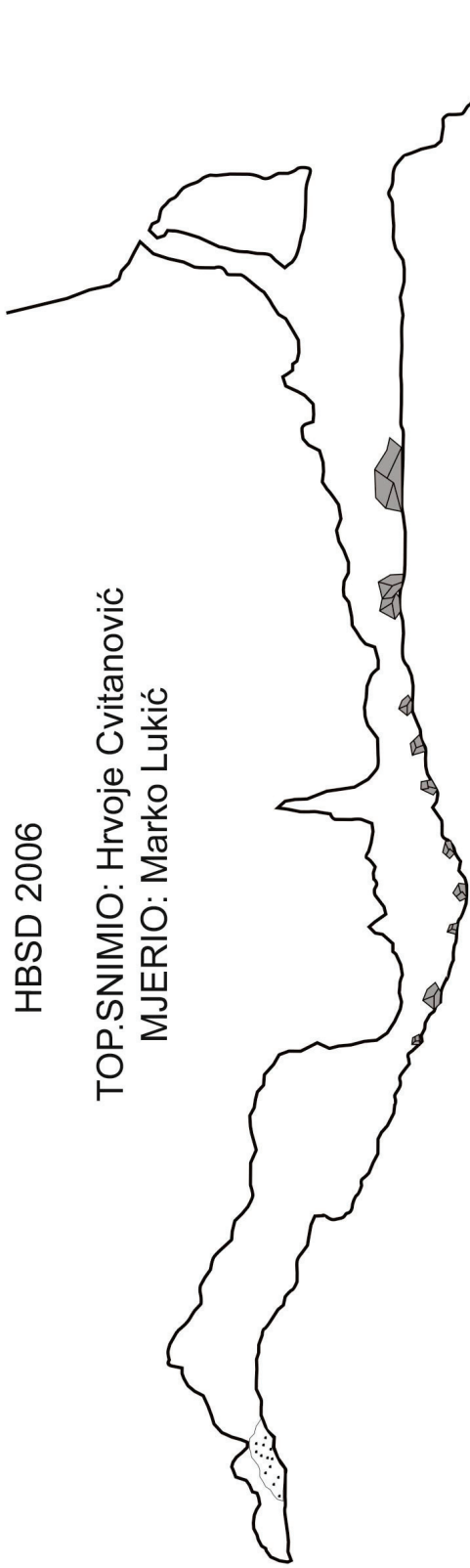
ŠPILJA BUBNJAVAČA

VELIKO BRDO, MAKARSKA

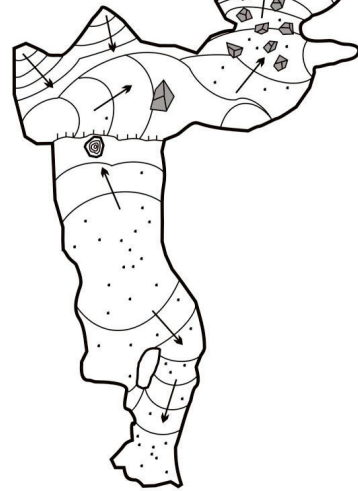
HBSD 2006

TOP.SNIMIO: Hrvoje Cvitanović

MJERIO: Marko Lukić

PROFIL

TLOCRT

SI.3. Gornji dio kasneolitičkog loptastog lonca hvarsko-lisičićke kulture s ukrasom izvedenim u tehnici urezivanja zakošenih paralelnih crta
foto: Zlatko Sunko

eneolitika (približno od 3300. – 2200. g. pr. Kr.). Karakteristično prstenasto ojačanje vanjske strane oboda zdjele, blago zakošenog ruba prema unutra, na drugim je nalazištima stratigrafski jasno određeno u kasni eneolitik (Čović 1978, 48-49; T. III/5-6). Isto vrijedi i za tip lonca naglašenog prijelaza vrata u rame (Čović 1978, T. I/5.) . Uz to, istaknuto je kako oba tipa, naročito onaj lonca, svoju pojavu imaju u najranijim, prijelaznim fazama ovog razdoblja (Marijanović 1981, T. XXVIII, 9; T. XXXII, 4.

Stoga, nema dvojbe kako su razmatranja ovom prilikom, uz nastojanje vremenskog klasificiranja keramičkog materijala iz špilje Bubnjavače u Velikom Brdu iznad Makarske, više od poticaja za nužnim arheološkim sondiranjem. Tek će tada biti moguće konkretnije govoriti o karakteristikama, dugotrajnosti i međusobnom odnosu razvojnih faza neolitika i eneolitika, kao i pružiti odgovor na pitanje je li špilja imala srednjeneolitički kulturni sloj te bila nastanjena i tijekom kasnijih razdoblja prapovijesti. Među ulomcima prapovijesne keramike nađeni su i manje brojni primjerci grublje novovjekovne, a na pristupnoj sjeveroistočnoj padini i ulomak stjenke kasnoantičke, narebrene bizantske amfore iz 6. st.³ Posebno je interesantno pitanje obitavanja Bubnjavače u paleolitiku, za što još uvijek izostaju materijalne indicije. Ovom je razdoblju pripisan manji kremeniti rezač pronađen, od strane

prirodoslovca pok. fra Jure Radića 1970. godine, na položaju Čurilo 1,5 km zapadnije od Bubnjavače. Premda je upozoreno na oprez s obzirom na datu kronološku determinaciju ovog (površinski nađenog) artefakta (unatoč tipološkoj srodnosti) u mousterijensko razdoblje (približno oko 40000. g. pr. Kr.; Tomasović 2004 b, 7, kat. jed. 1), od važnosti je činjenica da se na obroncima i zaravni Čurila uočava bogato ležište kremenita istog sastava od kojega

je izrađen i navedeni rezač. Međutim, izuzetkom manjeg pripečka na istom mjestu, većih prirodnih zakloništa na ovom mikroprostoru nema. Stoga i ova okolnost ide na ruku mogućnosti da je upravo stanovniku Bubnjavače položaj na Čurilu služio kao radni prostor.

Sudeći po brojnosti pronađenih ulomaka keramičkog posuda, kao i s obzirom na izostanak drugih pogodnijih prirodnih zakloništa na ovom dijelu prostora, pouzdano se može reći kako je Bubnjavača bila dugotrajnije obitavalište tijekom prapovijesti, najvjerojatnije sezonskog karaktera. Dakako, kraški teren s malo obradivog zemljišta nije mogao osigurati čovjekovu egzistenciju. Potok uz špilju, kao i neposredna blizina 1,5 kilometar udaljenog mora, osim bavljenjem stočarstvom upućuje na lov i ribolov te, kao njihovu dopunu, skupljački oblik privređivanja. Te pogodnosti, uz postojanje i danas aktivnih izvora vode 300-tinjak m niže uz korito potoka, bile su poticajne za čovjekovo obitavanje tijekom prapovijesti. Nađeni osteološki ostaci i morske školjke upućuju na takav ekonomski oslonac, uostalom kakav je ostao nepromijenjen i tijekom dužeg razdoblja.

Marinko Tomasović
Gradski muzej Makarska
Obala Kralja Tomislava 17/1
HR-21300 Makarska

SI.4.: Ulomak ruba eneolitičke zdjele s prstenastim ojačanjem vanjske strane oboda
foto: Zlatko Sunko

ARHEOLOGIJA

LITERATURA

- Batović Š., 1979.: "Jadranska zona", Praistorija jugoslavenskih zemalja, II. Neolit, Sarajevo, 473-635
- Benac A., 1957., "Crvena stijena – 1955 (I-IV stratum)", Glasnik Zemaljskog muzeja, N.s. (Arheologija), XII, Sarajevo,
- Marović I., 1979., "Rezultati arheološkog sondiranja u Gospodskoj pećini kod vrela Cetine, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LXXII-LXXIII, Split,
- Čović B., 1978., "Velika gradina u Varvari, I", Glasnik Zemaljskog muzeja, N.s. (Arheologija), XXXII/1977, Sarajevo,
- Kliškić D., 2006., Splitsko-dalmatinska županija, Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 66-69
- Marijanović B., 1981., "Ravlića pećina (Peć Mlini)", Glasnik Zemaljskog muzeja, N. s. (Arheologija), XXXV-XXXVI/1980./81., Sarajevo,
- Tomasović M., 2002., "Hvarska kultura kasnog neolitika i susjedna obala", Prilozi povijesti otoka Hvara, XI, Hvar, 33-44
- Tomasović M., 2004a., "Pećina Bubnjavača u Velikom Brdu iznad Makarske - Novo neolitičko i eneolitičko nalazište u srednjoj Dalmaciji", Obavijesti Had-a, XXXVI/2, Zagreb, 39-54.
- Tomasović M., 2004b., "8000 godina života na prostoru Makarske (Problemi i pitanja uz arheološku topografiju Makarske i uže okolice od prapovijesti do srednjeg vijeka)", Makarska.

¹ Nedugo po prvoj objavi triju ulomaka kasnoneolitičke keramike iscrpno su predloženi svi ukrasno i tipološki signifikantni nalazi ulomaka iz špilje Bubnjavača, vidi: Tomasović, 2004a; 2004b. Lokalitet je pregledno sagledan i kartografski ucrtan u: Kliškić 2006, 66-67.

² Prilikom čestih propitkivanja o eventualnim nalazima keramike u njoj od makarskih sam speleologa redovito dobivao negativne odgovore, što je uostalom u skladu s pisanim izvješćem o njihovim istraživanjima u špilji provedenim 1977., danim u obliku radnog elaborata Planinarskog društva "Biokovo" iz Makarske. U njemu se, kao rezultatu opisa terenskog zapazanja njegovih članova, ne nalazi nikakva napomena o uočavanju ulomaka keramičkog posuđa.

³ Izgled terena isključuje nasipavanje, niti je u blizini pećine registriran neki antički lokalitet.

SUMMARY

BUBNJAVAČA CAVE NEAR MAKARSKA – NEOLITHIC AND ENEOLITHIC SITE

Bubnjavača pit is situated on western slopes of Veliko Brdo village, to the north of Makarska, above the bed of Vepric brook. It is well hidden as its huge entrance faces northeast. It is 40 m in length and its entrance hall hosts all ceramic findings brought up during earlier explorations. It was discovered as archaeological site in 1999 by the author of this text.

Based on ceramic findings it is believed to have been a seasonal prehistoric settlement. Among the findings, the earliest examples of impresso ceramics of Old Neolithic decorated by imprints of shells and sharp objects can be found there. Their characteristics point to all three periods of Old Neolithic as there are excerpts of late Neolithic ceramics, namely Hvar-Lisičić culture of the late Neolithic, which are of more delicate finish compared to impresso ceramics. These findings are equivalent to the ones discovered on two other sites dated this Neolithic period (Ravlića pećina and Grapčeva špilja).

Two ceramic findings also prove the pit's settlement function in Eneolithic.

Future archaeological research will perhaps show even the traces of older prehistoric settlements in Bubnjavača pit.